

שפרה ברומט

בבית

נולדתי בהולנד, בבית יהודי חם, לא מסורתי - פרט לארוחת ערב חגיגית מסורתית בימי שישי. הורים, אחותי גדולה ממני ב - 9 שנים ואח מבוגר ב - 7 שנים.

אבי היה אדם חביב וחם שתמיד היה לו זמן לכל אחד (בעיקר לילדים). איש משפחה למופת ויחסיו עם אשתו נהדרים. "כאילו רק אתמול התחתנו". בית חם ופתוח, תמיד יכולתי להביא חברים ללא הודעה, ותמיד, ותמיד התקבלו בסבר פנים יפות.

אחותי נגנה די טוב בפסנתר ושרה מצוין. "הייתה בבית מוזיקה יום, יום."

בילדותי השתתפתי בהרבה חוגים ותחביבי ילדים. הורי אפשרו לי ושמחו שעסקתי בפעילות חיובית, ולא נגררתי לכל מיני מעשים "מגונים". אימא לא עבדה וניהלה את הבית.

קוריוז: אחותי חזרה יום אחד הביתה ואמא לא הייתה. בבית נוכחו באותה עת הרבה מאוד אנשים. אחותי נכנסה, וכשלא ראתה את אמא היא שאלה " מה אין אף אחד בבית?"

אמא חלתה, סבלה כאבים קשים וכמעט שלא יכלה ללכת. אבא היה כל הזמן לצידה. עד שנפטרה בגיל צעיר (לפני גיל 56). זו הייתה מכה קשה עבור כולם, ובעיקר עבורי שעדיין הייתי בבית.

הרבה יותר מאוחר, כשאבא הכיר מישהי, דבר ראשון הוא פנה אלינו וביקש את רשותנו להינשא מחדש. אבא נישא שנית, האישה לא הייתה נחמדה. אני לא הסתדרתי אתה ומהר מאוד עזבתי את הבית ברוגז וישבתי אצל אחותי. אחרי שנשאתי עזבתי לעיר אחרת, אבל חזרתי לביקור כל שבוע מכיוון שהפרידה הייתה קשה מאוד לאבא.

אני הבת הקטנה והמפונקת. אחי עדיין בחיים והקשר בינינו טוב וחזק. למדתי בבית ספר לא יהודי עם הרבה תלמידים יהודים. בית ספר טוב עם מורים נחמדים. הקשר עם החברים בביה"ס נשמר שנים רבות. הצטיינתי בספורט והייתי חברה במועדון הכדורסל ההולנדי. משחק מעט שונה מהכדורסל המוכר לנו.

בגיל 17 - 18 התחלתי לחתור בתחרויות בסירות-חתירה, האהבה הגדולה שלי. גרתי על שפת נחל, ושם הצטרפתי למועדון החתירה. שם גם הכרתי את בעלי.

חיים שלמים ונפלאים התנהלו על פני המים. הולנד כולה נהרות, ואפשר להגיע לכל מקום דרך המים.

המועדון לא היה מיועד רק לגויים, ולמרות שהם לא היו ממש אנטישמים, הם לא רצו שהיהודים יהיו בו חברים. היהודים ייסדו את מועדון החתירה "פוסידון", שם רוב החברים היו יהודים.

כמה פנטסטי היה הזמן הזה, ואיזו הנאה גדולה היו החיים על פני המים באותה תקופה. גם טיולי אופניים, שהיו כלי התחבורה העיקרי, נערכו לעיתים קרובות. הרבה פעמים היו מסיבות קטנות ומלאות חן עם אוירה טובה ומיוחדת.

כל בוקר קמתי ב 5:30 ורכבתי באופניים למועדון לאימון בוקר. גם בערב נערכו לפעמים אימונים. האימונים התקיימו לעיתים במזג אויר קשה.

בעלי, שמעון, שאז היה החבר שלי, היה מגיע בגמר העבודה היה מגיע והיינו נוסעים יחד, קצת בחשאי, לאחותי הנשואה שהייתה גם שומרת מצוות. את האוטו החנינו מעבר לפינה, והגענו לביתה ברגל. זה היה סוד, אבל כולם ידעו. ביום שישי היינו אצל הוריו של שמעון. בשבת אצל אבי שהיה אלמן, אמי נפטרה כשהייתי כמעט בת 16, ואבי נישא בשנית כעבור 4 שנים. ביום שני בבוקר נפרדתי משמעון שנסע למזרח הולנד למקום עבודתו.

זו הייתה תקופה "נהדרת", "נפלאה", "פנטסטית". המון געגועים וזיכרונות יפים. חיינו אז בגן עדן של שוטים. לא יכלנו לחשוב או לתאר לעצמנו, שהמצב שהיה קיים בגרמניה יכול להיווצר גם בהולנד, למרות שאם היינו נותנים את דעתנו לכך, היינו יכולים לשער שכך יהיה.

בשנת 1939 נישאנו באמסטרדם ועברנו לגור באנסחדה במזרח הולנד בבית נחמד בקרב קהילה נחמדה, הכל היה "טוב ויפה" עד אשר החלה המלחמה.

במלחמה

בשנת 40 פרצה המלחמה בהולנד, ולמרות שהגרמנים עדיין לא היו ממש בתוך העיר הם כבר היו מסביב וקשה היה לנהל שגרה. באותה תקופה התחילו "לקחת" את הבחורים. לא היה ברור לאן, ועל כן שמעון נאלץ להסתתר אצל שכנים וחברים. המחתרת ההולנדית הזזה מבעוד מועד, וכך יכלנו להתכונן ולהסתתר. לפעמים שמעון היה נוסע לתקופה של שבועיים לאמסטרדם עד שהדברים היו כביכול נרגעים.

הוא כבר לא יכול היה לעבוד באופן רשמי עבור ה"פירמה" שלו – סוכנות להפצת נייר. מכוניות ואופניים של יהודים נלקחו כך שגם האוטו כבר לא היה. נערכו חיפושים בבית. במקרה אחד שבו הוזהרנו ע"י המחתרת, שמעון הסתתר אצל השכנים והצליח להשקיף על הדירה שלהם – באו ה"חרונה פוליצי" - המשטרה הירוקה, שהיו הכי גרועים. הם באו במשאיות עם המון חיילים ובדקו את הבית מן המסד עד הטפחות, כשכל אותה עת שמעון מסתכל דרך החלון של השכנים.

זה היה אבסורד. הפכו את כל הבית במטרה למצוא את שמעון, מבלגנים עושים רעש, אחד מהם עולה לקומה השנייה שבה ישן אברהם, התינוק, המגפיים שלו עושים "קלוץ, קלוץ, קלוץ, וכשהערתיו לו שהתינוק ישן, הוא עבר לקצת האצבעות שלא להעיר אותו. "כזה אידיוט". איזה אבסורד, אנשים

הבאים ליטול חיי אדם הולכים על קצה האצבעות ע"מ לא להעיר תינוק. חיפשו בכל מקום, בארונות, מתחת למיטות, בבויידם, במרתף – בכל מקום אפשרי.

כשהתחיל "לבעור" שמעון נסע לאמסטרדם לחברים גויים לתקופה ארוכה. בספטמבר 1941 שמעון קיבל הודעה כמו רבים אחרים להגיע לרכבת ושהוא יילקח למחנה עבודה. אמרו "מחנה עבודה", ואנחנו כמו אידיויטים צייתנו להם. הבאתי את שמעון לרכבת עם אברהם בעגלה. בתחנה היו המוני יהודים עם תיקים גדולים, ונעלי עבודה. לא רציתי להיות נוכחת בפרידה, ולכן חזרתי עם הילד הביתה. קרוב לבית הופיע שכן, הסיר את הכובע, שאל לשלומי ומסר ד"ש משמעון. נדהמתי. רק הרגע עזבתי אותו בתחנת הרכבת. השכן התעקש ואמר ששמעון בבית! ואכן הוא היה בבית. אחר כך התברר שאחד מה"יודנראט" הכיר את שמעון בתחנת הרכבת ואמר לו להסתלק. אותו הבחור הציל בעצם את חייו של שמעון.

בשנת 1942 הכל היה איום ונורא. הכל היה מפחיד. אנשים נלקחו והסתלקו. כל יום מישהו אחר. בדצמבר באו לביתנו אנשי מחתרת ואמרו לנו שאנחנו צריכים להסתלק. בידי אנשי המחתרת היו הרשימות של האנשים אשר אמורים היו להילקח. היינו מוכנים להסתלק רק במידה ויימצא סידור לאברהם שהיה אז בן שנתיים. אחד מראשי המחתרת שהיה כומר פרוטנטסטי, בשם לינדרט אוברדיין לקח את אברהם אליו לכמה ימים ואח"כ הסיע אותו בעצמו לצפון הולנד למקום הנקרא "פריסלנד", שבו הסתתרו הרבה יהודים והרבה ילדים.

ערב לאחר מכן באו שני אנשים מהמחתרת – הכומר ואדם נוסף, בשם רורינג כשלכל אחד מהם היה זוג אופניים נוסף והובילו אותנו לעיירה בשם בוקלו, מקום קרוב לעירנו. השארנו את הבית ואת כל הרכוש מאחורינו. בבבוקלו הסתתרנו בבית קטן על יד הכביש, אצל משפחה בשם אוסקמפ. במשך היום היינו בעליית הגג, ורק בערב מאוחר כשהחשיך ירדנו לאכול במטבח. כל הזמן מישהו שמר ליד החלון הצופה לכביש. בסיום הארוחה חזרנו לעליית הגג. לצאת בכלל אי אפשר היה במשך היום, גם לא לבית שימוש, שהיה מחוץ לבית.

שמעון ואני שהינו במסתור זה כמעט שנה וחצי ובכל אותה עת לא ידענו מה קורה עם אברהם. ביקשנו מהכומר שיביא לנו אות חיים ממנו. הכומר שידע היכן אברהם מוסתר נסע למשפחת ון דר מר, לקח את אברהם לצלם והביא לנו את התצלום היחיד שהיה לנו מאברהם בזמן המלחמה. היינו מאושרים.

יום אחד נערך חיפוש של ה"שחורים" – הנאצים ההולנדים אשר ידעו שיש מסתתרים אצל אותה משפחה, אפילו ידעו מאיזו עיר הגענו. את השמות שלנו לא ידעו.

ישבנו בפינתנו, ליד החלון, צופים לכביש וראינו את ה"שחורים" מגיעים, תפסנו את הנעליים ורצנו לחדר אחר, עוד יותר קרוב לגג, זה היה מחבוא בתוך ארון. רק מבפנים היה אפשר לסגור אותו. יאן פן לימר ראש צוות החיפוש "יימח שמו" אשר הוצא להורג לאחר המלחמה, פקד על חייליו להקיף את הבית ובמשך שעותיים ורבע הם הפכו את כל הבית בחיפושים (הבית היה קטן מאוד ואפשר היה לשמוע

בו כל מילה), כולל הרמת קרשי הרצפה. יכולנו אפילו לראות את אור הפנס שלהם כשהם חיפשו בקירות. בסופו של דבר הם הסתלקו, אבל לא לפני שיאן פן לימר אמר לזוג שהוא יודע שיש יהודים בבית והוא יחזור וישרוף את הבית יחד איתם וימצא את היהודים. באותו היום החלטנו ללכת משם, האישה הייתה לגמרי בשוק, הרגשנו שאנחנו לא יכולים לעשות לה את זה.

באו מהמחותרת (שתי אחיות ואח) ולקחו אותנו לאיזה איכר שאצלו היו הרבה יהודים וסטודנטים. שם נשארנו כיומיים. חשבנו שבדרום יותר טוב, מכיוון ששם לא הכירו אותנו. למחרת לקח אותנו בחור לרכבת. הוא קנה כרטיס אחד לשלושתנו, במקום כרטיס נפרד לכל אחד, וזאת הייתה שגיאה. בצהריים הרכבת הגיעה למרכז הולנד. אנחנו ישבנו ברכבת בשני קצות הקרון כשפנינו זה אל זה, זאת כדי שנוכל לראות אם קורה משהו לבן הזוג, ואז לנסות ולהסתלק כדי שלפחות אחד מאיתנו יישאר בשביל הילד. רורינג, הבחור מהמחותרת, היה באמצע הקרון כדי להשיג על שנינו וגם כדי לשמור מרחק משנינו.

הגרמנים עלו לרכבת ועשו ביקורת. הם לקחו את תעודות הזהות שלנו שהיו מזויפות. בתעודה שלי אפשר היה לראות בעין לא מקצועית שהיא מזויפת. התעודה של שמעון הייתה יותר טובה. הגרמני הסתכל בתעודה שלי כמה דקות והחזיר לי אותה. אח"כ לקח את התעודה של שמעון, הסתכל בה, ובלי לומר מילה הוציא אזיקים, כפת את שמעון ולקח אותו לחלק אחר של הרכבת, שהיה מלא בחיילי גסטפו. זאת הייתה הפעם האחרונה בה ראיתי את שמעון. ככל הנראה שמעון היה מטרם כי הם נגשו ישירות אליו ועצרו אותו. כנראה שהייתה הלשנה.

נשארתי עם הבחור מהמחותרת. לא דברתי איתו כדי שלא ידעו שיש קשר בינינו. הרכבת המשיכה ליעדה. קצת לפני היעד הרכבת החלה להאט ואני פתחתי את דלת הרכבת וקפצתי. ההחלטה לקפוץ הייתה "אוטומטית". בלי מחשבה, מין הרגשה שאני צריכה להציל את עצמי ואח"כ לנסות לעשות משהו בשביל שמעון.

בדרך נס לא קרה דבר. התגלגלתי קצת, קמתי והתחלתי ללכת. רק "שלא להיכנס לתחנה". הלכתי בשדות ובמטעים. ללא מחשבה הגיונית. עברו שעות ארוכות, אולי היה כבר ארבע או חמש אחה"צ. פתאום בא לקראתי רורינג, הבחור מהמחותרת. הסתבר שהוא ראה אותי קופצת מהרכבת, וברגע שהרכבת הגיעה לתחנה הוא ירד ממנה והתחיל לחפש אותי. שמעון היה כל הזמן על הרכבת.

אמרתי לבחור שאני מעוניינת בכרטיס בודד לרכבת, ומעוניינת ללכת לבד. אמרתי לו שאסדר לבד, ואם לא אז הוא ממילא לא יוכל לעזור לי. ביקשתי ממנו גם שיאמר לי לאן הוא מתכוון לקחת אותי, אבל הוא לא יכול היה לגלות לי. לאחר דיון החלטתי בכל זאת לנסוע איתו ברכבת שהובילה אותנו דרומה, עם כרטיס אישי תוך העמדת פנים שאנחנו לא מכירים. במשך כל הנסיעה הרגשנו שהנאצים ברכבת יודעים עלינו, ורק מחכים לרגע מתאים. הרגשה קשה. קצת לפני שהרכבת עצרה בתחנה האחרונה, בערך 11.00 בלילה, הבחור עשה מעשה כל כך בלתי אחראי, שעד היום אני לא יכולה להתגבר על זה. הוא קפץ מהרכבת ורץ דרך התחנה והמשמר, והשאיר אותי לבד על הרכבת. שמעתי יריות וחשבתי

שהרגו אותו. ירדתי מהרכבת, ולא העזתי לצאת מהתחנה. בחוץ הכל היה מוקף שמירה, ואילו בתוך התחנה היו מקומות להסתתר. הכל היה מאוד חשוך, זו הייתה הרכבת האחרונה. חיכיתי זמן רב בתוך התחנה החשוכה, ואז פתאום הופיעו נאצים עם פנס. לא זוכרת בדיוק לאיזה פלג השתייכו. התחילו לחפש בתוך הרכבת שהייתה בתחנה. הייתה לי תחושה שמחפשים אותי. זה התברר אח"כ כנכון. באותו רגע לא הייתי בטוחה בזה. כשהסתלקו החלטתי שלמרות השמירה אני מוכרחה לצאת מהתחנה. לפי השילוט הבנתי שאני באמת בדרום הולנד, והתחלתי לחצות את התחנה. עברתי את הפסים וראתי אדם מתקן את המסילה. לא יכלתי לעבור על פניו בלי לומר דבר, כי הייתי מעוררת חשד. שאלתי אותו מתי אמורה להגיע הרכבת הבאה, ושאני מחכה למישהו. כל הפעולות שלי היו אוטומטיות, ללא תכנון וללא מחשבה. האיש אמר לי שזו הייתה הרכבת האחרונה, ושיותר לא יגיעו הלילה רכבות, גם לא זו של עובדי המכרות. אמרתי "טוב אז כנראה אני טועה", שאלתי מהיכן אפשר לצאת? האיש הורה לי על הכיוון. אמרתי שלום והלכתי לכיוון היציאה הראשית. בפתח הראשי היו תמיד שמירה ובדיקות, וחיפשתי פתח צדדי. ליד הפתח הצדדי נתקלתי באיש צעיר ששאל אותי למעשי. אמרתי לו שאבדה לי תעודת הזהות, הכרטיס והתיק, ולכן לא רציתי לצאת מהפתח הראשי שלא יעצרו אותי. האיש אמר: "זה לא נורא גבירתי, תבואי איתי כבר אין שמירה". מחוסר ברירה הצטרפתי אליו. בדיוק כשעברנו דרך היציאה נתקלנו בחולית "שחורים" - נאצים הולנדיים. ברכתי אותם בערב טוב. ה"שחור" עונה "שלום גבירתי". יצאנו.

מצאתי את עצמי בעיר לא מוכרת, באמצע הלילה לא יודעת לאן לפנות ומה לעשות. הלילה ליל ירח מלא כך שהכל מואר כמו אור יום. רק המקומות המוצלים נראו שחורים לגמרי. ניגשתי אל חייל גרמני שעמד במרחק של 10 – 20 מטר ממני, מכיוון שלא יכלתי להסתלק סתם ככה. ברכתי אותו לשלום וסיפרתי לו סיפור על חפצים שאבדו ועוד מיני דברים. אמרתי לו שאני צריכה להגיע לאיזו עיירה שפתאום עלתה לי בראש. זה היה שם של מקום שלמדתי עליו כשהייתי קטנה בביה"ס. החייל אמר לי שהמקום מאוד מרוחק וכבר אין חשמלית. אבל אם אלך על פסי החשמלית בסוף אגיע למקום. השיחה התנהלה בגרמנית הכי יפה שידעתי. הודתי לו והתחלתי ללכת ברחוב הראשי בצדו המוצל. איך שאני מתחילה ללכת אני רואה שתי דמויות במדים שחורים. חשבתי "גמרנו. זה הסוף". המשכתי ללכת. שתי הדמויות חוצות את הכביש מהצד המואר לצד החשוך ובאים אלי. אחד גדול ושמן ואחד קטן ורזה. כמו בסרט. אומרים "שלום גברתי" ומתחילים לחקור. ראיתי שאלה שוטרים הולנדים. סיפרתי להם את השקרים הרגילים, על זה שגנבו לי את תעודת הזהות ואת התיק. הזמן מתארך ומאופן השאלות ודרך התנהגותם הבנתי שבעצם הם לא רוצים לפגוע בי. החלטתי לספר את הסיפור האמתי. התוודיתי שאני יהודייה שקפצתי מהרכבת וברחתי מהגסטפו, ושבעלי מוחזק אצלם. בהתחלה השוטרים ההולנדים לא האמינו לי והמשיכו לחקור ולנסות לברר מה בעצם הסיפור הנכון. כל זה נמשך למעלה משעה וחצי, ואני פשוט הוכרעתי מעייפות, ומחוסר תחושת זמן. אמרתי להם שאני מאמינה שהם "טובים", אחרת לא היו מחכים ומקשיבים כל כך הרבה זמן. "הייתם כבר לוקחים אותי". השוטרים השתכנעו בסוף שהסיפור אמתי, הבטיחו לעזור, אבל אם היה מתברר ששקרתי, לא הייתי זוכה לראות את יום המחר. בדיעבד

התברר ששוטרים אלה עבדו עם המחותרת, ועזרו רבות בהצלת יהודים וסטודנטים. בקשו ממני לחכות. אחרי זמן מה הם חזרו השמן אמר לי לבוא אתו, ולא לפחד אם בדרך הוא יעצור אנשים וישאל שאלות, כי זו העבודה שלו, והוא צריך לבצע אותה. מאז שקפצתי מהרכבת הראשונה ועד שפגשתי את השוטרים עברה כמעט יממה שלמה. הייתי רעבה ועיפה ובקושי החזקתי את עצמי ערה.

במקומות מסתור

כך הלכנו עד שהגענו לחווה גדולה. שם השאיר אותי ליד גדר ברושים ונכנס לברר האם הכל בטוח. עבר זמן והשוטר לא חזר. התחלתי לפחד שמא סידרו אותי, ואולי הוא מכין מקום להרוג אותי. החלטתי לדפוק על דלת הבית. את הדלת פתח איכר שהזמין אותי להיכנס והושיב אותי ליד שולחן. אח"כ נכנסה אישה, שהתברר יותר מאוחר שהיא אחותו, והביאה לי אוכל. לא ידעתי היכן השוטר ההולנדי. רק אחרי זמן רב הוא נכנס פתאום ואמר: "תודה לאל שאת כאן". התברר שהשוטר סרק את המקום ע"מ לוודא שהכל כשורה, וכשהוא חזר לקחת אותי כבר לא הייתי. הוא חשש שאני מרגלת גרמניה שבגדה בו והלכה להודיע לגרמנים על מקום המסתור. אחר כך כשכולנו ישבנו יחד הם התחילו לשאול ולשאוב את כל האינפורמציה שרק יכלו. הייתי מוכנה לספר להם רק שאני יהודייה מאמסטרדם. לא נתתי כתובת מדויקת, שתעודת הזהות שלי מזויפת. מסרתי את שמי האמתי. בשום פנים ואופן לא הייתי מוכנה למסור את שמו של האיש שעזר לי לברוח, ושבעצמו קפץ מהרכבת. לא ידעתי לספר אם הוא בחיים או לא, רק שהיו יריות כשהוא ברח. את שמו, למרות שידעתי, סירבתי למסור. לא ידעתי עדיין אם הם לגמרי "בסדר". אם הייתי מוסרת את שמו הייתי יכולה להפיל הרבה מאוד אנשים. הם הודו לי. אמרו "הלוואי שיהיו אנשים רבים כמוך שהיו מסרבים למסור שמות". המשכנו לשבת. לא ידענו מה לעשות ואיך להמשיך. הרגיז אותם שהאיש שאמור היה להוביל אותי, קפץ מהרכבת וברח. היחס אלי היה נפלא. קבלתי מזון ומיטה לישון. האנשים היו נורא נחמדים. זה היה הזמן היחיד שבו יכלתי לחשוב על מה שקרה אתי ועם האחרים.

למחרת בבוקר הגיע איש קצת יותר צעיר ממני. (אני הייתי אז בת 32-34) ואמר שהם באו לעזור לי, אבל קודם הם מבקשים לדעת מי האיש שברח ומה קרה אתו. אמרתי שמסרתי את כל מה שידעתי, תיאור חיצוני שלו ואת הכינוי. את שמו האמתי לא ידעתי. הוספתי שהאיש שייך למחתרת, ובין אם הוא קתולי או יהודי או פרוטסטנטי כל המחתרות קשורות באיזה אופן, ואם הם יחפשו ויבררו הם ימצאו אותו. כך זה נמשך 3-4 ימים, שבהם חיפשו אותו ושוב חזרו לחווה לשאול אותי שאלות.

כל אותם ימים הייתי סגורה בחדר שהיה נעול מבחוץ. הם לא ידעו אם כל מה שאני מספרת זאת אמת, וגם לא מי אני בדיוק. בכל פעם שהייתי צריכה לשירותים הייתי קוראת, היה בא מישהו, מלווה אותי, מחכה ומחזיר אותי לחדר.

יום אחד בזמן שהייתי בחדר, הסתכלתי מחלון קטן שהשקיף על שביל הגישה לבית, ראיתי שני אנשים מגיעים על אופניים ומקיפים את הבית. שמעתי דפיקה בדלת. נכנסו האיש אשר כל הזמן חקר אותי

וה"י"ופ" הזה שברח מהרכבת. בחיי עוד לא נישקתי אדם כפי שנישקתי אותו. הוא היה ההוכחה לאמיתות הסיפור שלי ולאמינות שלי.

התברר שכשהוא קפץ מהרכבת התחילו לרדוף אחריו, וכל הלילה הוא רץ ממקום למקום כשהגרמנים בעקבותיו. הוא הכיר את האזור מצוין. בסופו של דבר מצא מקום מסתור. למחרת מצא איש קשר ודיווח לו על המצב, וביקש שיודיעו ב"אנסחדה" שהוא כרגע מנוטרל ואין מי שיעזור לי.

אח"כ נשמעה שוב דפיקה בדלת ונכנס איש מאנסחדה, שאת אשתו הכרתי. הוא ידע לספר שאת שמעון לקחו לבית הסוהר ואח"כ העלו אותו על הטרנספורט האחרון שיצא מאמסטרדם למחנה הריכוז.

אחר כך הרגשתי אדם חופשי. אמנם תחת שלטון כיבוש זר, אבל משוחררת. העבירו אותי למשפחה אחרת שנתנה לי מסתור, כמה נפלאים האנשים שהיו מוכנים לקחת על עצמם סיכון כזה, חושבת הרבה על השאלה האם גם אני במקומם הייתי עושה דבר כזה.

כך עברתי מבית מסתור אחד למשנהו, עד שהגעתי לבית גדול מאוד ומפואר שהיה שייך למשפחה קתולית חשובה בעיר ומרובת ילדים (12). האב היה ארכיטקט שבנה את הכנסיות בעיר. שם הייתי במחבוא ועבדתי בתוך הבית. ביחד אתי הסתתרה יהודייה נוספת, צעירה יותר (בת 16, 17). ההורים היו "בסדר", אבל אחת מבנותיהם הצעירות "מריטיין" שהייתה כבת 13, 14 הציקה לנו בקשר ליהדות בלי סוף. יום אחד כשהיא הציקה לי הרגשתי שאני לא יכולה יותר להבליג וכל המתח והעצבנות שהיו בי התפרצו. תפסתי אותה והיכתי אותה בכוח. אחרי שגמרתי להכות אותה ניגשתי לאימא שלה וספרתי לה מה שקרה. האם אמרה לי שפעלתי בסדר. ושמה שהילדה קבלה הגיע לה. למרות שזאת הייתה תגובת האם, הרגשתי שאני לא יכולה להישאר שם. בקשתי, דרך איש הקשר במחתרת (תמיד הייתה לי כתובת של מישהו) לעבור למקום אחר.

נדדתי ממקום למקום. עברתי אצל הרבה מאוד משפחות. כל אחת סיפקה לי חוויות ורשמים שאותם אני זוכרת עד היום. לעיתים נשארתי כמה ימים או כמה שבועות ולפעמים רק מספר שעות. תלוי בנסיבות. הרבה פעמים הייתי צריכה לעבור בגלל מקרים בלתי נשלטים.

האנשים היו בסדר. פנטסטיים. היו מצבים בהם חששתי לחיי המשפחה יותר משהם חששו לעצמם. ההחלטה לעבור הלאה הייתה הרבה פעמים החלטה שלי ולא של המשפחה. אחת התחנות האחרונות הייתה בביתו של איש המחתרת, הרמן בוקמה, (הוא האיש אשר תחקר אותי בחווה הראשונה שבה הוחזקתי). הוא שלח את בתו לאסוף אותי ממקום המסתור שבו הייתי. הלכתי במרחק מה ממנה עד שהגענו לחווה מאוד ישנה שהייתה ביתו של הרמן. שמו של המקום היה Spekholzerheide. הרמן היה המשנה לראש המחתרת. על נפלאותיו ועזרתו לי, אפשר למלא עשרה ספרים. הבית שלו היה מעין תחנת רכבת לפליטים, תינוקות, יהודים, סטודנטים ואחרים, שהיו צריכים מסתור לעיתים לכמה שעות ולעיתים לכמה שבועות. בזמן שהייתי שם עברו והסתתרו לפחות 60 איש. לזוג עצמו היו תשעה ילדים כששבעה מתוכם גרו בבית. אנשים נפלאים ומיוחדים במינם. הזוג עצמו מת, אבל אני שומרת עד היום

על קשר עם שתיים מהבנות שלהם. אותו איש מחתרת גם עזר לצנחנים ולחיילים של כוחות הברית אשר הגיעו והוא (כמובן לא לבד) העביר אותם את הגבול לבלגיה, ומשם למקום ממנו חזרו לאנגליה.

בהסתמך על עדויותי ביד ושם, וגם של אחרים, זכו הכומר לנדרט אוברדיין, שתי אחיותיו, עוזרו רורינג (האיש מהרכבת), הזוג אוסקמפ מבוקלו (אצלם ישבתי עם שמעון שנה וחצי), והרמן בוקמה במדלית חסידי אומות העולם. על שם כל אחד מהם ניטע עץ ביד ושם. גם שתי המשפחות שהסתירו את אברהם כמעט שלוש שנים, הכומר יוהאנס בילסמה ואשתו והזוג פיטר ואנה ון דר מר מהעיירה בולסוורד בפריזלנד זכו במדליית חסידי אומות העולם.

השחרור

הגיע יום השחרור. הולנד שוחררה בשני חלקים.

ראשון שוחרר החלק הדרומי ב – 17 לספטמבר 1944, ואילו החלק הצפוני, שם היה הרצוג הנשיא קולונל בצבא הבריטי) שוחרר רק בחודש מאי של שנת 1945.

בסוף שנת 1944 מצאתי עצמי משוחררת, ללא כל ידיעות על מצבם או מקום הימצאם של בני משפחתי, (שמעון בעלי, אברהם בני, אבי, אחי ואחותי). זה הרס אותי. כך היה מצבם של כולם, אולם זה לא הפחית מעוצמת הכאב והתסכול.

איש המחותרת שהיה גוי היה יכול לנוע בחופשיות, והוא חזר עם האינפורמציה הזו: את אחותי וילי עם בעלה והילד שלהם שלחו לברגן בלזן. לגבי אחי ליון שהיה כבר חולה הניחו שהוא לא יקום, בעיקר בשל רעב ותת תזונה. אבי התעוור, כנראה בן לילה ונפטר מיד אחרי המלחמה. אחי, אגב, חי עם אשתו עד סוף שנות ה-80.

עם שחרור הדרום רציתי לצאת מהחווה של הרמן, לחפש מקום לגור ועבודה. השאיפה העקרת שלי הייתה לחזור לצפון לאנסחדה ולחפש את קרובי משפחתי. הצפון היה עדיין תחת כיבוש הנאצים, וזה היה בלתי אפשרי. בכל אופן אותו איש מחתרת ומשפחתו לא היו מוכנים לשמוע על כך שאעזוב. הם אמרו לי שאני כמו בת משפחה, ושאשאר איתם עד שאוכל לחזור הביתה. נשארתי איתם מספטמבר 44 עד פברואר 45. מצאתי עבודה במשרד של הצבא ההולנדי, שעדיין לא היה ממש צבא, אלא רק התחיל להתארגן. בעבודה זו זכיתי עקב ידיעת שפות רבות. עסקתי שם בעיקר בתרגום והדפסה.

פריץ (שלמה בחרך, בעלה של רבקה) שהיה אז בצבא היה יכול לנהוג עם הרכב הצבאי שלו ולעבור בחופשיות בכל מקום. נתתי לו מכתב ארוך ומפורט המספר את כל קורותי כדי שיעביר אותי ל"אנסחדה", לאיש קשר של המחותרת, כדי שימסור את המכתב למשפחה המאמצת שהחזיקה את אברהם אצלה. ביקשתי במכתב, שיספרו לאברהם שיש לו אימא שאוהבת אותו ושתבוא לקחת אותו. המכתב אכן הגיע ליעדו כמה ימים לפני שאני הגעתי לשם.

העבודה הייתה עבודה רווחית והתשלום היה גבוה באופן יחסי. בעקבות העבודה עבור הצבא ההולנדי קבלתי "פס", אתו יכלתי לנוע בחופשיות גם לאחר שעות החשיכה. היה אז עוצר. זה היה נהדר, יכלתי להגיע ל – "rest-senter", שהיה בעיר ושם לקבל מזון משובח ולהיפגש עם צעירים בני גילי. הם היו תמיד מחזירים אותי לחווה עם ג'יפ. זאת הייתה הפעם הראשונה שנסעתי בג'יפ. האמריקאים אהבו מאוד לבוא לחווה, מכיוון ששם הייתה להם תחושה של בית, מה שחסר להם מאוד. אחד החיילים אף התחתן עם אחת מהבנות של הרמן. הם הביאו איתם כמויות של מזון אמריקאי משובח (פודינג שוקולד עם קצפת), ומנות קרב וסיגריות (שתמורתן היה אפשר להשיג כמעט כל דבר). פרט לכמה חודשים ספורים לקראת סוף המלחמה, אף פעם לא הייתי ממש רעבה. תמיד נמצא משהו לאכול. מצבי היה טוב ללא השוואה, יחסית למצבם של אחרים אשר פשוט גוועו ברעב.

הצורך לדעת פרטים ולחפש את אברהם התינוק, עליו לא ידעתי דבר, אפילו לא אם הוא עדיין בחיים, כל כך בער, שנפרדתי מהמשפחה ועליתי צפונה לעיר "איינדהובן", שם הוקם מרכז לאיתור יהודים. באותו מרכז קבלתי עבודה. תחילה בהתנדבות ואח"כ עבור סכום סמלי. התגוררתי אצל משפחה יהודית לזמן קצר. במרכז לאיתור נעדרים גילתי ברשימות שאחותי, גיסי ובן אחותי שוחררו מברגן בלזן, והם בחיים. שם פגשתי את פריץ (שלמה) בחרך (בעלה של רבקה ז.) וגם את רבקה שהסתתרה באותו מקום.

הדחף להתחקות אחר גורלו של אברהם היה כה גדול שהמשכתי לעלות צפונה. סוף, סוף באפריל חציתי את הנהרות הגדולים (מבצע לא פשוט), ובדרכים לא דרכים הגעתי לאנסחדה. באנסחדה חיפשתי בין אנשים שהכרתי, ושם דרך איש קשר נודע לי שאברהם בחיים, ונלקח למקום בצפון. זו הייתה הפעם הראשונה בחיי שהתעלפתי. המתח היה רב כ"כ. קיבלתי שם של אנשי קשר, שהיו יכולים לומר לי להיכן אברהם נלקח. בעיר "וורדן" שב"פריזלנד", הייתה כתובת ראשונה, שם קיבלתי כתובת שניה וכתובת שלישית, ואז את הכתובת האחרונה. העיירה מאוד יפה ועתיקה בשם בולסוורד (Bolsward) אליה התקרבותי בכל כלי תחבורה אפשרי (אופניים, קל נוע, רכבת, סוס ועגלה). וכשהגיעתי לפתח העיר בקשתי מהאיש שהסיע את הסוס והעגלה להוריד אותי, והתחלתי ללכת ברגל. הגעתי למרכז העיר, כשבידי הכתובת המדויקת. לא ידעתי היכן היא נמצאת. פניתי לאישה אחת ושאלתי "את יכולה להגיד אפוא ה"אורטייה"? (Het oortje) האישה הסתכלה עלי ואמרה: "כן, את בטח האמא של פרדי" (אברהם). האנשים שם הכירו אותו.

הגעתי לבית פועלים ישן וקטן שמחוצה לו עמדו "קלומפייס" קטנים (נעלים הולנדיות מעץ). בשבילי הם היו אברהם. דפקתי על הדלת, היא נפתחה, ובפתח עמד ילד קטן "עם יד מורמת גבוה עד הידית" מסתכל בי. שחום עור, עם עיניים גדולות שחורות, יחף (הקלומפייס הסתבר היו באמת שלו). אני מסתכלת בו. עבר זמן עד שיכולתי לדבר. שאלתי אותו: "אתה יודע מי אני?" הילד מסתכל בי ואומר בפריזית, (דיאלקט הולנדי) "כן. את האימא שלי" - "Das mien moeke".

אותו מכתב ששלחתי אכן הגיע כמה ימים לפני לכתובת הזו, והמשפחה אכן ספרה לאברהם כך שיהיה לו קצת מושג ורקע. המשפחה הכניסה אותי והייתה אדיבה ונחמדה. משפחה פרוטסטנטית אדוקה (עם 10 ילדים, 8 מהם מבוגרים מאברהם ו- 2 קטנים ממנו). הם שאלו שאלות והזמינו אותי לאכול איתם צהריים. בסוף הארוחה ירד אברהם מהכיסא וזחל תחת השולחן ישר אל הברכיים של האם המאמצת שלו ושם הוא ישב. אף אחד מילדיה הפרטיים לא זכה לזה. האם אמרה לי ששאר הילדים קבלו מספיק, ואילו לילד הזה מגיע יותר. הייתי מלאה התפעלות ושבחים. הקשר עם המשפחה הזו קיים עד היום. גם אני וגם אברהם היינו אצלם כמה פעמים. אחרי כל השנים הארוכות האלה התברר שילדי אותה משפחה קינאו באברהם על כך שהאם תמיד לקחה אותו על הברכיים ואותם לא.

נשארתי עם המשפחה זמן מה. הקדשתי את הזמן לאברהם. טיילנו יחד בעיירה וספרתי לו סיפורים. הכל היה בסדר מההתחלה. לאחר אותה תקופה קצרה, שאלתי את המשפחה אם זה אפשרי שאסע עם אברהם לשבועיים ע"מ שגם אברהם וגם המשפחה יוכלו להתרגל לרעיון שאני לוקחת אותו. המשפחה הסכימה סיפרתי לאברהם שזה מה שהולך להיות. הפרידה מהמשפחה הייתה קשה מאוד ומרגשת. לקחתי את אברהם לנמל הפנימי ממנו הפלגנו לחלק אחר של הולנד. אחת מבנות המשפחה התלוותה אלי. כשכבר ישבו בתוך האנייה ישבתי ליד אברהם ודיברתי על כל מיני דברים רק ע"מ להסיח את דעתו. סימנתי לאחות לעזוב אותם וללכת באותו רגע אברהם שישב לידי כ"כ קטן "כמו ציפור קטנה" ומכונס, התחיל לבכות, אבל בלי קול. רק דמעות זלגו וזלגו, והוא לא אמר דבר, לא התלונן ולא שאל. רק אחרי הרבה שנים אברהם סיפר לי כמה קשה היה לו הניתוק מהמשפחה.

במשך כל שהותנו בהולנד נשמר הקשר עם המשפחה. כילד קטן אברהם נסע הרבה פעמים לבקר אותם, והם באו לקחת אותו לחופש וביקרו אותו באמסטרדם. זכיתי להיות עם אברהם בלוויה של האם אנה, שנפטרה באותו יום שהגענו להולנד לביקור הרבה שנים אחר כך.

אחרי שנפרדנו מהאחות, כשהעצב פג במקצת הגענו למקום העגינה של המעבורת, לא רחוק מאמסטרדם. בנמל חיכו לי אחותי וגיסי ולקחו אותנו לאמסטרדם. אחותי וילי ששחררה ביחד עם בעלה מברגן בלזן זמן לא רב לפני כן, נראתה כל כך זקנה וכ"כ רע עד שלא זיהיתי אותה בין מקבלי הפנים ברציף. כשהיא נגשה אלי. הלכנו איתה לבית דודה ודוד שלי שם התגוררנו בהתחלה.

עלייה לישראל בלי אברהם

ידעתי כל הזמן שאני רוצה לעלות לישראל. להישאר בהולנד אחרי כל מה שקרה לא רציתי. סיפרתי לדוד ולדודה, ובטוב ליבם הם הציעו לי להישאר לגור אצלם במקום לחפש דירה. נשארנו אצלם והתחלתי לעבוד בסוכנות. שם פגשתי את יצחק סלייפר (שלח) מחוליות, שעבד בתור שליח מהארץ. כבר לפני נישואי ידעתי שאני רוצה להגיע לחוליות. אז פרצה המלחמה וכל התכנית נדחתה, ועכשיו היה באפשרותי לממש את התכנית. הכל היה צריך להתבצע בחשאיות, מכיוון שהעלייה הייתה בלתי לגאלית. פניתי לכל המקומות האפשריים אבל לא היו מוכנים לקבל אותי ולתת לי לנסוע, מכיוון שהייתי

עם ילד קטן ונסיעה כזו הייתה מסוכנת. לא הייתי מוכנה לוותר. באחד הימים נסעתי לבקר משפחה של חברה שלי, ובזמן שהייתי אצלה צלצל הטלפון ושמעתי את האם נרגשת, אומרת מילים כמו "כן, ונשיקות, ותמסרי ד"ש". הסתבר שאחת מבנותיה הייתה בא"י (בקיבוץ גלעד). המטלפנת בחורה צעירה לקראת עלייה לארץ. הבנתי שעומדת להתבצע עלייה נוספת בלתי לגאלית והחלטתי שאהיה בה בכל מחיר. התברר שהיו לי בסה"כ יום ולילה להתארגן ולסדר את כל הדברים. לאמסטרדם הגעתי בשעה 12.30 בלילה למשרד שבו סידרו את כל הסידורים החשאיים. וכשביקשתי פרטים ולהצטרף הם העמידו פנים שאין להם מושג על מה אני מדברת. נתנו לי כתובת מסיימת ואמרו לי לנסות שם. באמצע הלילה לבד ברגל הלכתי לאותה כתובת. לא היה לי זמן לפחד.

השעה הייתה כבר 1.30 בלילה כשצלצלתי בדלת, עמד בפתח איש לבוש כולו וערני. ביקשתי שיצרף אותי לעליה הקרובה ושלא אזוז מהמקום לפני שהוא יסדר את זה. האיש ניסה להיתמם ולהכחיש שקיים דבר כזה, אבל לבסוף נכנע והכניס אותי לבית. שם ישבו כמה חברה' וסידרו את הפרטים. הם אמרו לי שלא ייתכן לקחת ילד בן 6. נסיעה כזו היא לא בשביל ילדים. לא הייתי מוכנה לוותר על הנסיעה. אז הם אמרו שזה יתאפשר בתנאי שאחתום שאני לוקחת על עצמי את כל האחריות לגבי הילד במשך המסע. חתמתי וקבלתי את האישור.

בינתיים כבר עלה הבוקר. חזרתי לסידורים אחרונים, נפרדתי מהדודים, מהאחים ומאבא. אבא אמר לי שכבר לא ניפגש, והוא אכן נפטר מבלי שהספקתי לראות אותו שוב. הפרידות היו מאוד קשות ומרגשות. הזהרתי את כולם לבל ידברו או יספרו על נסיעתי. פניתי לעו"ד כדי לקבל מכתב רשמי חתום ע"כ שאברהם רשאי לבוא איתי. עורכת הדין הייתה מאוד לא נחמדה. אמרה לי שאני יכולה לקבל את האחריות על עצמי, אבל על אברהם להישאר. היא הבטיחה שבעליה הלגאלית הראשונה, בעוד כ- 3 חודשים, אברהם יצורף ויעשה עליה. הרצון שלי לעלות היה כ"כ חזק, עד שמחוסר ברירה חתמתי על המסמך שאני משאירה את אברהם בהולנד. באותו יום שני בערב הלכתי אל אחותי ושאלה אותה אם אוכל להשאיר אצלה את אברהם. ואחותי שאהבה אותו כמו את בנה הסכימה כמובן. ארזתי, סידרתי ולקחתי את אברהם אל אחותי. שאלתי את אברהם אם זה בסדר שאסע לפלסטין ואחפש לנו בית יפה קטן לבן עם גג אדום, כי עכשיו יש מקום באניה. הוא אמר "כן זה בסדר". שאלתי אותו אם יוכל לחכות עד שאחזור לקחת אותו או עד שיביאו אותו אלי, ובינתיים הוא יגור עם דודה וילי ודוד הנרי. ואברהם שוב אמר "כן זה בסדר". אברהם היה מאוד נבון וקיבל את זה מאוד יפה, וידע אם אני אומרת אני אבוא לקחת אותו, אז אני אבוא לקחת אותו. השארתי אותו. למחרת סידרתי סידורים אחרונים ללא זמן או אפשרות לנשום, ונסעתי ל"אוטרכט" – מקום המפגש – שם היו פריץ ורבקה בדרך. במקום קיבלנו הוראות אחרונות לפני הנסיעה שהייתה אמורה לצאת למחרת בבוקר ושם גם ישנו את הלילה האחרון על הרצפה.

בבוקר נסענו באוטו של הצבא האנגלי (שהיה שייך לבריגדה היהודית). הנוסעים שישבו בקצה האחורי לבשו מעילים וכובעים של הצבא האנגלי – למקרה שמישהו יראה אותם אם הווילון של הרכב יזוז.

הייתה עצירה אחת בהולנד עצמה, ואז המשיך הרכב לבלגיה. בבלגיה האוטו נעצר באיזה כפר לפני בית עצום (כנראה ווילה), מאוד מוזנח, שהיה שייך לסוכנות. שם היינו אמורים לישון לילה אחד, ובסופו של דבר נשארנו כשבועיים. האווירה הייתה טובה והרוח אופטימית. במשך אותם שבועיים קיבלנו קצת הכשרה ורקע ולמדנו קצת תרגולת צבאית של עמידה במסדר ובזמנים. (אני הייתי מעין מפקד כיתה). בלילות ישנו במיטות שדה (מה שלה היה נוח במיוחד) בצפיפות רבה למדי. באותו מקום הכרתי את תמר עמרם, וגם פריץ בחרך היה איתנו. פריץ כבר היה חולה, למרות שעדיין לא ידעו על כך. רבקה בחרך – זוננפלד וצפורה בר אשר כבר עלו ארצה קודם. שתיהן היו בחודש האחרון להריון. יוסף בר אשר הגיע אחר כך בגלל שהיו לו עדיין סידורים להשלים. לכל אחד היה מותר לקחת רק 15 ק"ג וזה היה מעט מאוד, ולכן לקחו רק את הדברים ההכרחיים.

המסע לארץ ערך בערך 3 חודשים, עם הפסקות, שבועיים בבלגיה ו-6 שבועות במחנה עתלית. לחוליות הגענו ב – 15 באוגוסט.

אחרי שהייה של שבועיים יצאנו מבלגיה והדרמנו במסע של כמה ימים עד שהגענו ל Cote d' azure בצרפת. התמקמנו ב"שאטו" קרוב לשפת הים. שהינו שם די הרבה זמן. שם היה נעים יחסית, לפחות לבחורות שאכלו די צורכן. לבחורים תמיד חסר אוכל. ההולנדים מבין העולים שהיו שם, שחו בים שהיה קרוב מאוד.

המקום התנהל כמו קומונה. אולם גדול לבחורות, מחיצת רשת, ומעבר היו הבחורים. נפגשנו כל אחת צ' לשעתיים. עבדתי במחסן הפרודוקטים של אותו מקום. תמר עמרם עבדה במטבח של חדר החולים שהוקם שם. את שאריות האוכל לקחנו בכיסים ושמרנו לבחורים. כבר לא היו לי בגדים משלי אז לבשתי מדי צבא בריטי. בלילה היו אימונים. זה היה נורא מצחיק. לילה אחד הקפיצו אוננו במהירות, "זרקו" אותנו לשלוש משאיות שעמדו בחושך והתחלנו לנוע במהירות עצומה. זה היה מתואם עם המשטרה הצרפתית המקומית. הגענו לנמל "סט". שם הורדנו מהמשאיות. בנמל עגנה אניית מלחמה אנגלית לשעבר, שהייתה שייכת לסוכנות, נכנסנו לתוכה במהירות ובשקט. הצטופפנו תחת הברזנטים בתחתית האנייה. האנייה הפליגה. צפיפות קשה. כמו סרדינים, רק שסרדינים מסודרים יותר יפה. ביום היה יפה מאוד, אבל לא נתנו לנו לצאת לסיפון. לאחר שלושה ימי שיט נעצרנו לפתע בלב ים. לידנו ראינו אנייה קטנה כקליפת אגוז. ירדנו מהאנייה הגדולה בסולם חבלים מתנדנד. הוכנסנו לסירת מוטור שנסעה במהירות עד האנייה הקטנה שאליה טיפסנו שוב בסולם חבלים. שם האניה היה "בירה".

על ה"בירה" הצטופפו 1000 איש. כולל צוות. לא היה מקום. אי אפשר היה לקום. היה חמסין לא נורמלי. הכל היה מלוח. אי אפשר היה לאכול ולשתות. מעט המיים שהיו נגמרו וכל מה שנשאר היה לימון אחד שעבר מאחד לשני להרטבת השפתיים. גם אוכל לא היה. "זה היה באמת לא נעים". רבים התעלפו. את הצרכים עשינו בדלי פשוט שעבר מיד ליד. כשהיה מתמלא, האחרון היה שופך אותו לים. לא הייתה בושה, כי זה היה צורך השעה, ונראה כמו הדבר הטבעי והנורמלי לעשות. קיבלתי מכת שמש. אחרי יומיים הופיע בשמיים מטוס בריטי שהחל לסייר מעל האנייה. המטוס חג מעלינו לפרקים

עד שלפתע הופיעו שתי אניות מלחמה בריטיות ענקיות. מלחים בריטים יפים במדים לבנים, מגוהצים עלו על הסירה שלנו, וכך, בליווי צמוד, הם הביאו אותנו כשבויים לנמל חיפה. חיכינו בנמל. שם כבר היה הרבה יותר נעים ומרווח, אבל הצמא עדיין היה הדבר המציק ביותר. לפתע הגיעה אנייה של הסוכנות עם מי שתיה ועם צינורות כמו של כבוי אש, החלו להתיז עלינו, העולים החדשים. זה היה נהדר. כולם עמדו בפה פעור, ונדמה היה שאין גבול לכמויות המים שהם יכלו לשתות באותו רגע. הכניסו לנו מים גם לאנייה עבור רחצה. הסוכנות שלחה לנו את הארוחות בשקיות ניילון. ארוחה כללה: לחמנייה, ביצה בלתי מבושלת ועגבנייה, וזה היה לוקסוס, ולא היה יכול להיות יותר טוב. בנמל עצמו העבירו אותנו לאנייה אחרת, הרבה יותר גדולה, שגם הייתה תפוסה ע"י האנגלים.

העבירו אותנו למחנה בעתלית. בעתלית שהינו ששה שבועות. שם פגשנו את ברכה ארנון שהגיעה מחוליות ואת יוסף סלייפר שעבד בסוכנות. המחנה הסגור של עתלית לא היה טראומטי. לא הייתי אף פעם במחנה ריכוז, וכל השתלשלות המאורעות הייתה מובנת לי. עבור אלה ששחררו ממחנה ריכוז של הנאצים, להיות שוב סגורים מאחורי גדר תיל בעתלית, זו הייתה חוויה קשה. מעתלית שלחתי דואר להולנד למשפחה ולאברהם.

בחוליות

ביום השחרור ממחנה עתלית 15.8. הגיעו שליחי הקיבוץ והסוכנות והעלו את אלה שהיו בגרעין המיועד לחוליות על אוטובוס ישן. התחלנו בנסיעה צפונה. הנסיעה הייתה חוויה בפני עצמה. פעם ראשונה ראיתי את הארץ. לכשעצמה לא הייתה כ"כ יפה, אבל הקשיים להגיע אליה והמטען הרגשי עשו אותה נהדרת. קבלת הפנים בקיבוץ הייתה "נחמדה מאוד". התאפשר לי להתקלח במקלחת פשוטה. קבלנו אוהל שבו גרתי שפרה עם עוד שלושה חברים. שלושתם כבר לא בקיבוץ. אכלנו בחדר האוכל.

מהסיפורים ידעתי שחוליות שוכנת על גדות הירדן, אבל שום ירדן לא ראיתי. גם על גשר לא זוכרת שעברתי. בדיעבד הבנתי שהנחלון הקטן הוא הירדן. וקורות העץ שחרקו וכמעט התמוטטו, זה הגשר המפורסם. מעיתונים בחו"ל הצטייר בדמיוני נהר עצום מידות וגשר בסדר גודל של ה"גולדן גייט".

קליטת השפה הייתה לי קשה. החברים דרשו מעצמם ומהעולים החדשים שהגיעו לדבר רק עברית. ידעתי רק מילים מאוד פשוטות אותן לימדתי את עצמי ואת אברהם בהולנד. כולם מסביבי היו כל כך פנאטים בנושא שנאלצנו להתמודד עם השפה.

כיוון שבקיבוץ היו כבר שלוש "שרות", החליט יצחק פימנטל ששמי בישראל יהיה "שפרה". באנייה קיבלתי דלקת אוזניים קשה. סבלתי ממנה תקופה ממושכת, ואני סובלת ממנה עד היום. האוזן הייתה סתומה ולא שמעתי דבר, לא בעברית ולא בהולנדית. עשו לי את המוות בגלל זה.

מיד עם הגיעי לקיבוץ ניסתי ליצור קשר עם משפחת אחותי ועם אברהם בהולנד. רק בדיעבד נודע לי שבהולנד היה מצב מאוד לא טוב. לא רצו להדאיג ולהבהיל אותי. אחותי שיצאה מהמחנה במצב גופני

לא טוב לקתה בשחפת קשה ואושפזה בסנטוריום מחוץ לאמסטרדם. באותו סנטוריום התגלה אצלה גוש בשד שאובחן כסרטן והיא נאלצה לחזור לאמסטרדם, שם עברה כריתת שד. בינתיים, מכיוון שלא היה מי שיטפל באברהם, גם אבי שנישא בשנית לא היה יכול לטפל בו. אברהם הועבר לבית הכשרה-ועליה קרוב לאמסטרדם. בית שנוהל ע"י זוג שבתחילת הדרך היו חברי חוליות. שם היה לו טוב מאוד. רוב הילדים באותו בית היו יתומים או ילדים למשפחות חד הוריות שהיו בעליה. רות ויצחק סלייפר (שלח) הגיעו לשם להדרכה עם ילדיהם גדעון ומרים. מנהלי הבית היו ברכה ומתתיהו היימן, שליחי העליה ששהו שם עם ילדיהם צבי ודני. שם המקום היה "בית דינה".

עם הגיעי לקיבוץ עבדתי, מחוסר הכשרה מקצועית ספציפית, בתור "פקק". בתחילה בקטיף אפונה בשדה, מה שנורא חתך את הידיים, קצת במטבח, קצת במקומות אחרים, ואז הגעתי למכבסה. במכבסה הייתה מכונת כביסה קטנה בלי מכונת ייבוש. את הבגדים תלו על הגדר לייבוש. בקיץ זה התייבש די מהר ובחורף זה כמובן לקח זמן רב. התרגלנו לזה.

אחרי כשנה קבלתי את העבודה שהכי אהבתי במאפיה. הכנת הלחם נעשתה אז בקיבוץ. התנור חומם עם ברנר. סביב המאפיה תמיד הסתובבו חברים, רחרחו, ואם התמזל מזלם גם לקחו את "הנשיקות" (קצות הכיכר), שהיו טריות וחמות. עבדתי כשנה במאפיה (אפריל 46, יוני 47).

באחד הימים במאפיה, גמרתי ללוש את הבצק ושמתי אותו לתפיחה בתבניות, נשמעה אזעקה וכולם היו צריכים להתייצב בעמדות עם נשק. באותם ימים גם הנשים החזיקו נשק. התייצבתי בעמדה והזמן חלף. שום דבר לא קרה. התקשרתי לחיים רינגל המא"ז ובקשתי רשות לחזור למאפיה. חיים סירב ונשארתי. אחרי זמן נוסף התעצבנתי והתקשרתי אליו פעם נוספת. אמרתי לו שגם חיילים צריכים לאכול. חיים הסכים שאחזור. רצתי חזרה וחשכו עיני, כל רצפת המאפיה היתה מכוסה בבצק שתפח. אספתי את כל הבצק מהרצפה, סידרתי אותו בחזרה בתבניות ואפיתי. זה היה הלחם הכי טעים שאי פעם נאפה. ולחברים סיפרתי את הסיפור רק אחרי שגמרו לאכול.

אחרי שנה קבלתי דיזנטריה וצהבת. פחות או יותר התמוטטתי ויצאתי מהמאפיה. העברתי את המאפיה לפרומט. אותי מירציק לימדה את עבודת המאפיה. כשהלחם התחיל להגיע מצפת המאפיה חוסלה.

איחוד עם אברהם

במשך כל אותו זמן, כמעט יום, יום, כתבתי לאברהם. ניסיתי דרך המוסדות להוציא לו אישור להגיע ארצה. כשעזבתי הובטח לי שזה ייקח 3-4 חודשים, והוא עדיין לא הגיע. זה היה זמן איום ונורא, הייתי אובדת עצות.

באותו זמן יצחק שלח, רות והילדים היו בהולנד. מבלי שידעתי יצחק, וגם יוסף סלייפר, עמלו ע"מ לסדר עליה לאברהם. בשבת אחת, בסוף יוני 47 ישבתי בחדר עם שותפותי. פתאום נפתחה הדלת, נכנסה וילמה לגמרי חיוורת. השערות עמדו לה. בפיה הודעה משמחת עבורי. ברגע הראשון לא חשבתי על

אברהם, אלא על שמעון. תמיד הייתה בי תקווה שאולי קרה נס והוא ניצל. תקווה זו לוותה אותי עוד שנים ארוכות. וילמה הודיעה לי שאברהם בארץ, ומחר, אוכל לקחת אותו בעפולה. אני לא האמנתי במה ששמעתי. מעט אנשים ידעו, כולל אחותי שנאסר עליה לכתוב לי על כך. הם שמרו את זה בסוד. כדי שאם דבר מה ישתבש לא ייוצר מצב לא נעים.

הסיפור היה כך: אישה מישראל (הגיסה של מוטקה רפפורט) נסעה להולנד לסידורים. בקשתי ממנה כשהיא חוזרת שתביא אתה את אברהם. היא לא יכלה. בהולנד מצא יצחק שלח את "רות שטיין", אותה לא הכרתי. לרות שטיין היה בן כבן 5 בארץ. אברהם היה כבן 6. יצחק אמר לה: "את תיקחי את הילד שלך לארץ". רות הסכימה ואברהם נרשם בפספורט שלה כ"מיכאל שטיין", וכך בא לארץ. כל זה נודע לי רק אחרי שהוא הגיע. לא ידעתי מה לעשות. היה יום שבת. ביום ראשון הוא היה אמור להגיע לעפולה. לא יכלתי לחכות והחלטתי לנסוע לחיפה, לנמל לפגוש אותו שם. ביום ראשון יצאתי במשאית מהקיבוץ לחיפה. בנמל צריכה הייתה להיות חיה לזונו שידעה מכל הסיפור, ואמורה הייתה לקבל את פני אברהם. לא מצאתי אותה. פגשתי אותה רק הרבה יותר מאוחר. אבל פגשתי את שמוליק קוקוק, גם הוא חבר בחוליות. שמוליק אמר: "מזל טוב, הבן שלך כאן". שאלתי "היכן" והוא לא ידע. בטח מטפלים בסידורים אחרונים להוציא אותו מהאנייה. חיכיתי וחיכיתי ואז הופיעה חיה שהלכה בינתיים לאכול. איש לא יודע היכן הוא, ואנחנו ממשיכים לחכות. כולם ידעו שהוא על האנייה והגיע לארץ, אבל איש לא ראה אותו. התברר שרות שטיין שהביאה אותו, חששה בגלל הניירות המזוייפים שלה, שמה אותו על איזה ארגז יצאה בלעדיו לסדר את הניירות וחזרה לקחת אותו. מכיוון שהילד מיכאל שטיין האמיתי חיכה לה בבית, לא רצתה להתעכב, לקחה את אברהם לביתה שהיה בעפולה. במקביל עם הגיעה לחיפה שלחה רות שטיין מברק לחוליות בו הודיעה שאברהם נוסע לעפולה ויימצא אצל משפחת בלומנפלד. חיה ואני מחליטות לנסוע לעפולה. הנסיעות האלה מאוד לא פשוטות וארוכות באותם ימים. המתח הנפשי בהחלט לא מקל. הייתי הרוסה כשהגענו סוף סוף לעפולה. מיהי משפחת בלומנפלד לא ידענו. עפולה פרושה על שטח רחב לא מאוכלס. התחלנו לחפש. פתאום באה לקראתנו אישה עם ילד ושואלת את חיה: "את חיה לווננו?" חיה אומרת "כן" והאישה הצביעה עלי ואמרה: "טוב אז את האימא של אלפרד, הכל בסדר. הוא אצלי". הלכנו אחריה לביתה. קרוב לבית ביקשתי מהם להתקדם ולהשאיר אותי רגע לבד, "להתארגן". בכניסה היה "מקל" ועליו ישב אברהם, "קטנציק", מסתכל עלי. ניגשתי ושאלתי: "אתה שמח שבאתי?" הוא אומר: "עכשיו את כבר לא נוסעת נכון?"

עד היום עושה לי רע לחשוב על כל התלאות העזיבות והנטישות שאברהם עבר בזמן המלחמה.

מאותו יום ועד שאברהם היה כבן 15 מעולם לא עזבתי אותו לבד, ולא יצאתי בלעדיו לחופש. לא עזבתי אותו עד שעמד על הרגליים שלו. לנסוע עם החברה והכיתה נתתי לו. אני מעולם לא נסעתי, כדי שיידע שאני תמיד בבית.

כשאברהם היה בן 15 הייתי צריכה לנסוע להולנד. שאלתי אם הוא מוכן שאסע לבד ואם הוא לא יסכים לא אסע. אברהם אמר "את יכולה לנסוע". הוא כבר עמד על רגליו. ביקשתי ממנו אם יוכל לכתוב לי

פעם בשבוע גלויה לספר שהכל בסדר. כשהגעתי לאמסטרדם כבר חיכה לי מכתב מלא, ארוך ומפורט מאברהם. במשך כל ששת השבועות שהייתי בהולנד, קבלתי כל שבוע מכתב וגלויה ממנו. "כל כך יפה מצדו". אברהם נשאר עם שולמית בן דרור, הוא היה חבר טוב של מיכאל. חזרתי באנייה. בכניסה לנמל רחוק עדיין מהחוף הסתכלתי דרך המשקפת והיה נדמה לי שאני רואה את אברהם הולך ברחוב הנמל. גם ממרחק רב כל כך ידעתי שזה הילד שלי. מבחינה הגיונית לא ייתכן היה שאני באמת רואה ומזהה אותו. האנייה שטה פנימה לנמל ועגנה ליד הרציף. כולם חיפשו מכרים, וגם אני הסתכלתי סביב מנסה למצוא את אברהם בהמון. פתאום אני שומעת: "אימא, אימא". כמובן שכל האימהות הסתכלו כולל אני. שם למטה ליד האנייה ממש כמעט נוגע בה בידו עומד אברהם. שאלתי אותו "מה אתה עושה כאן?", והוא אמר: "באתי לקחת אותך". הירידה מהאנייה הייתה מהירה וקלה. צעדנו ברחוב הנמל יחד. שאלתי אותו: "אברהם, איך עשית את זה?" איך הצלחת להיכנס ממש לתוך הרציף? אברהם סיפר שראה דלתות פתוחות. נכנס, ובפנים שאל אותו מישהו "מה אתה עושה כאן?" ואברהם בלי להתבלבל אמר: "באתי לדבר עם יעקובוביץ", והאיש אמר "אה" ונתן לו להיכנס. "מתתי מצחוק."

ב"חנות" (ה"שפרה-זול")

כשחזרתי התחלתי לעבוד ב"חנות". בצריף הירוק שעמד בזמנו מול הנגרייה. התחלתי בחדר אחד שבו "מכרתי" רק מצרכים חיוניים: נייר טואלט, שרוכים, משחת שיניים וכו'. התשלום התבצע אז ב"מחברת" שהייתה מחולקת לרובריקות ובה נרשמו הפריטים ומחירים. בד"כ הספיק התקציב האישי עד לסוף השנה, ורוב החברים, פרט לבודדים, עמדו בו. אלה שלא עמדו בו אז, בוודאי גם היום התקציב לא מספיק והם לא מסתדרים אתו.

עם העלייה בכמות המצרכים שנמכרו בחנות הוסיפו לי חדרים וכך באיטיות חדר אחר חדר נכבש כל הצריף. העבודה בחנות כבר הייתה "פול טיים גוב", ופעם או פעמיים בשבוע קיבלתי לעזרה מתנדבת לניקיונות וארגון.

בשנת 70 עברתי ניתוח שאחריו לא יכולתי ללכת. שכבתי חצי שנה בבית. חזרתי לחנות לחצי משרה ועבדתי בהנה"ח במקביל.

ב – 72 נפתחה החנות החדשה ולשם כבר לא נכנסתי.

על החיים בקיבוץ

לסיכום, נשאלה שפרה לדעתה כיום על הקיבוץ, ואיך היא מרגישה היום לגבי העלייה לארץ?

"העלייה הייתה הדבר הטבעי ביותר עבורי, מגיל 15-16 הייתי ציונית. למרות שאף אחד אחר במשפחתי, לא היה ציוני, פרט לאחותי שהייתה עבורי דוגמא, גם בדברים אחרים. לא היה דבר זר או מוזר בעליה ארצה. שום דבר לא הפתיע אותי. רק התפלאתי על היופי. הגליל זה משהו פנטסטי. כ"כ יפה. אני אוהבת מרחב גדול ונוף רחב מסביב בלי שהרים יעמדו לי בדרך. זה משהו הולנדי. כשהגעתי

ההרים הקטנים שלנו נראו לי גדולים. זה קצת הפריע לי. טוב שהמבט דרומה פתוח, כי אם הייתי מוקפת הרים לא הייתי יכולה לחיות כאן. הרגשתי מחנק וכליאה. גם בילדותי לא אהבה מקומות סגורים."

"לגבי המשק : אני חושבת שהספיקו הרבה, וישנם הרבה דברים יפים. אני מודאגת ומאוכזבת מכך שדור הבנים לא ממשיך את הדרך, ועוזב את צורת החיים הזו. אני דואגת לעתיד הקיום של הקיבוץ, וחושבת שצורת חיים זו היא אחד הדברים היפים ביותר שאני מכירה. לא כל אחד יכול. את זה אני יודעת. עבור אלה שמרגישים שהם יכולים לבנות ולחיות יחד. על עצמי כבר לא יכולה להגיד את זה, צריכים לבנות אותי מחדש. אני משווה את ההרגשה עם אב בעיר שרוצה שבניו ירשו את מקומו, וימשיכו לנהל את המפעל, ואילו הבנים פונים לכיוונים אחרים. "הדאגה ההדדית". אני לא יודעת איפה עוד תמצאי את זה. אני מצטערת על חוסר הקשר עם הצעירים. אני רואה לפעמים אנשים שאני לא מכירה מכיוון שהמקום גדל, וכבר לא נוצרות סיטואציות בהן אני מגיעה איתם למגע."

הסיפור של רות שטיין – סופר מפי אברהם

השנה, 2015, בערב יום השואה, שודר בערוץ 10, סיפורו של אברהם בשואה.

</Video/?VideoID=201198&TypeID=0&pid=48&sid=126&ShowBanner=1&VideoPosition=1&ArticleID=1121271>

למחרת השידור התקשר מארה"ב, אל אברהם, איש בשם דורון בלומנפלד. בהתרגשות רבה סיפר שראה את הכתבה שבה הוצג המברק ששלחה "רות שטיין" לקיבוץ עם הגיע אברהם לישראל. ושאברהם הובא לבית מרתה בלומנפלד שהיא אימו של דורון ואחותה של "רות שטיין". לשאלת אברהם מי זו רות שטיין, שאותה חיפש ללא הצלחה כל חייו, ענה דורון ששמה האמיתי היה "אדית פלאג". השם שטיין היה שם בעלה הראשון ורות היה שמה המזויף בשנות פעילותה המחרתית. דורון גם קישר את אברהם עם מיכאל, הילד שבשמו עלה ארצה.